

## UN LULLISTA BOLONYÈS DEL XVII<sup>e</sup> SÈGLE

Hom ha volgut distingir curosament el mètode lullà per a exposar la ciència, del mètode d'adquirir-la. Aquest — diuen — és un ascens de l'enteniment a l'estil aristotèlic, seguit d'un descens de matis platònic; en canvi el mètode expositiu o art combinatòria és un sistema típicament lullà.

Sense negar el fonament d'aquesta manera de veure la filosofia de Ramon Lull, remarcarem tan sols que aquesta art combinatòria no es veu mai separada del descens de l'enteniment, i com que aquests dos aspectes són els més vidents, no és gens estrany que siguin també els que més fonament han colpit tots els qui s'han afrontat amb la poètica concepció lulliana de la metafísica.

Lluny, doncs, d'admirar-nos que pensadors com Giordano Bruno, Gassendi, Kircher, Leibniz hagin reparat només en aquest caire, diríem més tost que ell és l'únic que podia fer interessant la figura de Lull en temps del Renaixement. L'ascens lullà no diferia substancialment de la filosofia escolàstica medieval, llavors tan bescantada i escarnida; només el descens — estretament unit amb l'art combinatòria — s'adeia a plaer amb les noves idees.

Tot i no tenir encara cap estudi exhaustiu i profunditzat sobre la influència de Ramon Lull en tota la filosofia renaixentista, hom endevina — per les poques dades que se'n coneixen — que no fou ni minsa ni passatgera<sup>1</sup>. La raó d'aital sobrevivència, essent Ra-

<sup>1</sup> El P. JOSEPH MARÉCHAL S. I. en el seu excellent *Précis d'histoire de la philosophie moderne*, I, Luvaina 1933, 162, diu així tot parlant de Leibniz: "C'est déjà l'idée fondamentale du *De Arte Combinatoria* (1666), que Leibniz traitera plus tard un peu dédaigneusement comme une œuvre de jeunesse, sans néanmoins cesser jamais d'en poursuivre le dessein: "Quand j'étais jeune, je prenois quelque plaisir à l'Art de Lulle; mais je creüs y entrevoir bien des defectuosités, dont j'ay dit quelque chose dans un petit essai d'écolier intitulé *de Arte Combinatoria*, publié l'an 1666, et qui a esté reimprimé malgré moy." En dépit de toutes ces "defectuosités", Raymond Lulle — que l'on rencontre

mon Lull, per altra banda, un autor tan medieval, hem de cercar-la principalment en el moll i bessó de la seva art, en aquella fallera per la unitat que ha estat també el neguit dels més grans filòsofs moderns.

Per això potser resulta un xic exagerada la posició que dona a la filosofia lulliana només una certa valor *històrica*, desconeixent el delit i la vida que batega sota la seva geomètrica carcassa; aquesta sí que no té sinó un significat històric que ja ha passat; però la valor *humana* — copsada pla bé en els segles de l'humanisme — no es pot de cap manera rebutjar.

Avui presentem un nou admirador italià de Ramon Lull, pertanyent no pas als auries temps del pur humanisme clàssic, sinó als de la seva decrepitud siscentista: la seva obra manuscrita és un nou testimoni de l'interès que despertava encara arreu d'Itàlia el nostre beat durant la centúria dissetena.

És curiós d'examinar aqueixa persistència amb què vivia encara a Itàlia el ver lullisme filosòfic en un segle que s'obria amb la segona edició del *Directorium* d'Eimeric i Peña<sup>2</sup>, i que de cap a cap anava contemplant amb rialla mofeta com hi havia qui copiés encara pacientment aquella mala fi de tractats alquímics atribuïts de molt temps enrera al nostre mallorquí; edicions itàliques d'obres autènticament lullianes, cap; només qualque edició esporàdica de misteriosos llibres ocultístics<sup>3</sup>; i, no obstant, no és rar el cas de trobar comentaris manuscrits de l'art lulliana, compostos per italians siscentistes.

Sens dubte, però, el veritable lullisme no seria llavors gaire florent, quan veiem que pocs lustres més endavant tot un Muratori<sup>4</sup>

également aux sources de la pensée du card. de Cuse, de G. Bruno, peut-être même de Descartes, vers le temps de l'"inventum mirabile" — était reconnu par Leibniz pour le vrai précurseur de la Combinatoire: les autres prédécesseurs avoués et plus immédiats: Cornélius Agrippa, Alsted, Pierre Grégoire de Toulouse, Kircher même, l'"immortalis Kircherus", n'ont fait que mieux aménager l'Art Lullien".

<sup>2</sup> ELIES ROSENT I ESTANISLAU DURAN, *Bibliografia de les impressions lullianes*, Institut d'Estudis Catalans, *Estudis de bibliografia lulliana*, 2, Barcelona 1927, núm. 161.

<sup>3</sup> *Ibidem*, núm. 270. Ací volem constatar l'estranyesa que ens ha produït que un llibre recentíssim de pretensions científiques (J. EVOLA, *La tradizione ermetica*, Bari 1931) encara addueixi candorosament diferents escrits pseudo-lullians sense la més lleu sospita en contra de llur autenticitat.

<sup>4</sup> *Epistolario di L. A. Muratori*, a cura de GIUSEPPE CAMPORI, VI, Mòdena 1903, 2543, lletra 2470.

—l'amic i corresponent de Leibniz! —, i un erudit tan curós com el valencià Joan Andrés<sup>5</sup>, que passà gairebé tota la seva vida a Itàlia esforçant-se d'exaltar pertot les glòries hispàniques, no coneixen Ramon Lull sinó com un alquimista o un visionari.

Tot amb tot, encara es conservaven a la Itàlia siscentista diferents calius lullians no del tot somorts: conegut és el judici favorable que de Ramon Lull donà el sant doctor Robert Bellarmino en el seu erudit recull *De scriptoribus ecclesiasticis*, publicat a Lió l'any 1613<sup>6</sup>; l'*Ars lulliana emendata*, de Juli Pace, assolida en dotze anys tres edicions a Lió, París i Nàpols; ni manquen tampoc — com ja hem dit — entusiastes comentaristes que s'afanyen a poar amb ingenu optimisme els tresors pregonos que, segons mestre Ramon Barbaflorida, amagava la seva art meravellosa.

Així l'autor anònim del tractat *Generalis usus et divisio artis lullianae*<sup>7</sup>, existent manuscrit a la Nacional florentina, pondera els

<sup>5</sup> El P. JOAN ANDRÉS parla de R. L. en la seva magna història *Dell'origine, progresso e stato attuale d'ogni letteratura*, quan tracta dels *Europei discepoli degli arabi*: "Lo spagnuolo Raimondo Lullio — diu — familiare di Bacone e d'Arnaldo, fu dell'arabica lingua spertissimo, e per lo zelo del cristianesimo ebbe molto commercio co' saraceni. Dell'arte chimica dunque di questo scrittore famoso, delle cui opere quasi infinite si può vedere il catalogo nella *Biblioteca spagnuola* di Niccolò Antonio, ecco qual gloriosa idea ci presenta il Boerhaave, giudice in questa materia maggiore d'ogni eccezione", i afegeix un llarg text llatí. Aquesta és l'única referència que fa a Lull en el primer volum, el més original dels set que formen aquella formidable *Kulturgeschichte* (I, 194 ed. Bodoni, Parma 1782); encara en altres dos llocs (III, 611-2, i V, 13-4) torna a parlar de R. L. com promotor dels estudis aràbics i de la química; en canvi en la part destinada a historiar els progressos de les lletres, de la filosofia i de la teologia, no en fa ni un mot. Vist això resulta potser un xic imprecisa l'expressió de GONZÁLEZ PALENCIA en l'afectuós capítol que dedica a *Los atisbos del P. Juan Andrés en el siglo XVIII*, a la fi del seu dens manuallet d'*Historia de la literatura árabe-española* (Barcelona, Labor 1928), quan diu que el jesuïta valencià va entrellucar "que Lulio debía mucho a la literatura musulmana".

<sup>6</sup> JOAN AVINYÓ, *Història del lulisme*, Barcelona 1925, 528-9, 561-2.

<sup>7</sup> És el II.XI.85, assenyalat, més que descrit, als *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia*, XII, Forlì 1902-3, 89. Als *Analecta sacra tarraconensis*, II (1935) 132, li ve atribuïda erròniament la cota II.XI.86. Petit volum de 128 X 93 mm., relligat en pasta. A la contracoberta hi ha una etiqueta de la Nacional florentina; a la darrera contracoberta, una nota fa: *Cc. 62, di cui bianche le cc. 58-62, più due guardie in principio e due in fine. — 26.XII.1935-XIV*. Pròpiament, però, són 65 folis, només que la numeració moderna comença a comptar des del tercer full: els dos anteriors contenen diferents figures; cada pàgina ve a tenir unes 13 línies. Fol. 1: *Generalis usus et divisio artis lullianae. — Duo sunt praecipui usus artis lullianae. Prior usus est, ut habeamus generalem cognitionem rerum omnium, et sic per eam cognitionem possimus utiliter et subtiliter dicere et ratiocinari; nam haec ars ad ratiocinandum plurima*

bons serveis que fa el mètode de Ramon Lull tant per a assolir un coneixement general de totes les coses — *et sic, per eam cognitionem, possimus utiliter et subtiliter dicere et ratiocinari* —, com per a examinar més pregonament ço que un hom ja coneix d'antuvi; a mitjan segle, Lluç Antoni Degli Abbatì tenia per dolça tasca la de compendiar la *Logica brevis*<sup>8</sup>; i per les mateixes tongades el menoret caputxí fra Víctor de Palerm<sup>9</sup> se sentia empès a estudiar i glossar l'art lulliana pel desig d'arribar a una unitat intel·lectual

*praebet media, et ad respondendum distinctiones infinitas. Posterior usus est ad investigandum incognita et examinandum ea quae videntur esse cognita respondentis, ut si quis profiteatur se scire rem aliquam, multa ab eo quaerere possumus ea de re, quae probabile est illum ignorare, si nesciat hanc artem. Quare unta haec ars potest esse instar omnium, dummodo particularia sint cognita per experientiam et authorum gravium placita, seu opiniones ex eorumdem scriptis petantur. Quare qui plura artium compendia vel leuiter didicerit, eo felicius utetur hoc artificio.* — Fol. 2: *Partes artis sunt duae. Prior continet apparatus rerum intelligendarum in initio. Posterior continet modum utendi intellectis, cum est dicendum aut ratiocinandum aut respondendum de re aliqua. Pars prior continet principia, subiecta, quaestiones, et artium vocabula...* Fol. 3u: *De Bonitate*; 6u: *De Magnitudine*; 10u: *De Duratione*; 13: *De Potestate*; 16u: *De Sapientia*; 19u: *De Voluntate*; 21: *De Virtute*; 24u: *De Veritate*; 25u: *De Gloria*; 26u: *De principijs respectiuis et primo De Differentia*; 27u: *De concordantia*; 28u: *De Contrarietate*; 29u: *De Principio*; 31u: *De Medio*; 32u: *De Fine*; 33: *De Maioritate, Aequalitate et Minoritate*; 33u: *De quaestionibus et primo de quaestione An est*; 35: *De quaestione Quid est*; 36: *De quaestione De quo*; 36u: *De quaestione Quare*; 37u: *De quaestione quantum*; 38: *De quaestione Quale est*; 38u: *De caeteris quaestionibus, Quando, Quomodo, Ubi vel Cum quo*; 40: *De subiectis et primo de Deo*; 41u: *De Angelis*; 42: *De Caelo*; 43: *De Homine*; 44: *De Imaginatio*; 44u: *De sensitiuo*; 45: *De Vegetatiuo*; 45u: *De Elementatiuo*; 46u: *De Instrumentatiuo*; 47: *De usu praecedentium: Tota artis subiecta huc usque tradita sunt adco ut per praecedentia praecepta non sit difficile dicere et disserere de rebus antea explicatis; verum quia multa occurrunt, mentio hucusque non fuit facta. Tradenda nunc est ratio qua possimus de his etiam disserere et multa scrutari, quorum cognitio etiam illos lateat qui optimam cognitionem vel scientiam se habere profiterentur. |u. Quare duplex est in genere usus. Unus ad dicendum et disserendum, siue quisquam fungatur munere ratiocinantis, siue respondentis. Posterior usus est ad examinandum. Prior usus perficitur applicatione principiorum et subiectorum ad propositum, nempe de quo est dicendum vel disserendum...* Fol. 52u: *Hae quaestiones suppeditant occasionem inquirendi in infinitum quae pos | 53. sunt nos latere. Finis totius Artis.* — *De artificio facilius dicendi ex tempore. Artificij facilius dicendi de unaquaque re duae sunt partes...* Fol. 57: *...ut verba alicuius orationis. Finis.*

<sup>8</sup> Ms. 1109 de la Biblioteca Oliveriana de Pésaro, datat al 1650; cfr. AST, 11(1935)140.

<sup>9</sup> Sobre la seva *Brevis ac etiam dilucida in Artem breuem divi Raymundi Lullii subtilis declaratio* (ms. D bis 12.2.33 de la Biblioteca cívica de Génova) vegeu AST, 10(1934)17-8, i 11(1935)132-3; d'especial interès resulta el paràgraf de la introducció on fra Víctor exposa la necessitat de l'art lulliana (ff. 1-2u): "Quanta sit huius diuinae artis necessitas, sufficit vno vel altero eiusdem artis principio probari, nempe ex naturali appetitu et ponderis inclinatione naturali nostri intellectus ad scientiam. Experimur n[empe] in nobis

que la mateixa metafísica — *scientia generalissima* — no podia atènyer.

A aquests curiosos comentaris lullians del segle XVII<sup>È</sup> ve a afegir-se ara modestament una *Encyclopedia Lulliana* | seu | *Ars disserendi de omni scibili*, a Raimundo | Lullio adinuenta, atque à F. | *Alloysio Sabatinj M. C.*, publico | *Bononiensis Universitatis Lectore*, | *adaucta, et explicata*. | *Anno Sal. 1695*, petit

inclinationem maximam et appetitum naturalem ad omnia scibilia, quod et tetigit Aristoteles in proemio primi Methafisicorum. Omnis homo natura scire desiderat, qui quidem appetitus in tota spetie naturali non potest aliquo modo esse frustratorius; sic n[empe] et in ipsum Deum creatorem ac datorem re-funderetur vitium: dedisset n[empe] nobis naturalem appetitum absque vir-tute acquirendi finem, et ita frustraretur omnino (quod est impossibile); sed appetit naturali pondere et inclinatione intellectus noster unam aliquam arctem siue scientiam, quam uocamus naturalem, 2.<sup>m</sup> illud psalmi: *signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, lumen inquam ab infinito fontali lumine deriuatum ac participatum, nobisque concessum. Principia n[empe] huius arctis in ip-sis essendi principijs (ut dicemus) sita sunt, naturaliter cognoscibilia; hanc autem ex traditis communibus ac naturalibus scientijs haurire nullo modo potest, nam quaelibet scientia proprio ac spetiali obiecto suo contenta est, ut patet per omnes scientias discurrendo. [*Al marge*: Haec ars nullo modo potest hauriri ex cognitione aliarum scientiarum.] Et quamuis ipsa Methafísica sit scientia generalissima, cuius obiectum est ens in quantum ens, ut ex Aristotele elicitor, 4.<sup>o</sup> Methafisicorum, cap. 2.<sup>o</sup>, ac de caeteris disputare possit; hoc tamen non sufficit ad explendam intellectus nostri famem, quominus appetat vnam aliquam scientiam et facultatem generalissimam, in qua, ut in radice, contineantur principia omnium aliarum scientiarum; sicut n[empe] voluntas non quiescit nec quiescere potest in vno obiecto amabili, sed suo pondere fertur in omne obiectum amabile, sic nec intellectus infra terminos physicae, methafisicae, moralis, juris-prudentiae, etc. detineri uel quiescere potest: ergo necesse est dari vnam facultatem quae sit superior ad methafisicam. [*Al marge*: Principia methafisicalia quae sint et quot.] Tria n[empe] uel 4.<sup>or</sup> principia ponuntur methafisicalia generalissima, scilicet: res, vnum, verum, bonum; in hac uero arcte decem et octo explicata (ut dicemus), in quibus omnia continentur. Est enim obiectum methafisicale ens in quantum ens reale, sed sumptum transcendenter (quicquid dicant alij); huius autem facultatis obiectum est quidem ens scibile (ut paulo post), sed sumptum transcendentalissime, et ita omnibus caeteris superior est ac ipsis communissima. [*Al marge*: Necessitas huius arctis veluti sumatim.] Ex appetitu ergo intellectus nostri concluditur necessitas huius arctis lullianae, in qua ipsemet intellectus quiescit, nihil aliud pro statu isto desiderans, ut in expositione uidebimus, quod et tetigit Aristoteles in 2.<sup>do</sup> de anima, dicens: *intellectus noster natus est omnia facere et omnia fieri* etc. [*Al marge*: Quare dicatur ars, ab arctando, scilicet continendo.] Vocatur autem ab ipso Lullio ars, non quidem presso, sed lato sumpto uocabulo, quatenus ars dicitur ab arctando: quaelibet n[empe] continet propria praecepta et regulas, quibus finem sibi possit comparari, quo tendit; ut patet etiam incipiendo ab ipsa grammatica etc. [*Al marge*: Ars ista de quacumque re potest disputare.] Haec autem nostra generalis ars et communissima continet principia et regulas et obiecta generalissima, quibus de quacumque re proposita et de quocumque dubio possit disputare ac discurrere, non solum in naturalibus siue moralibus, sed etiam in theologicis (fidei tamen adminiculo, ut uidebitur). In his ergo huius arctis principijs euacuatur omne ens, ut scibile est pro statu isto.”

volum, segurament autògraf, que està en el nostre poder<sup>10</sup>, El seu autor, el menoret conventual fra Lluís Sabatini<sup>11</sup>, natural de Bolonya, pertanyia a l'escola escotista: *ad mentem Scoti* havia publicat a Roma l'any 1689 un pompós *Firmamentum theologicum gallici Atlantis Ludovici magni*, i tesis escotistes apunten encara a l'*Encyclopaedia*; des de 1680 era adscrit al col·legi dels teòlegs bolonyesos, i de l'any 89 al 99 fou lector de metafísica a la cèlebre universitat; traspassava a Forlì el 19 de març del 1699<sup>12</sup>.

<sup>10</sup> Era a la venda en la llibreria antiquària Bourlot, de Terí. Volumet sense cobertes, de 210×145 mm.; 43 fulls de paper, sense numerar: abans n'hi havia un altre al començament, segurament en blanc, que ha desaparegut. Fol. [1]: *Gregorius II [sic] damnauit 25. uolumina, ut uerè haereticalia, Raymundi Lulli, totamque suam doctrinam generaliter interdixit, si credis Mag.<sup>o</sup> Porrectae in partem primam Summae Diui Thomae, qu. prima, articulo 2.<sup>o</sup> in Appendice. A la seguida hi ha una altra nota, escrita de mà diferent: Per Decreto della Congregazione del S. Officio a dì 27. Giugno del 1690: resta prohibita la Breue e compendiosa Scrittura che contiene la Nascita, la Vita, il Martirio, il Culto immemorabile del Pio Eremita e Venerabile martire Raimondo Lullo Maiorchino del Ters'Ordine di S. Francesco, Dottore celestemente illuminato, coll'approuazioni e comendazioni della Dottrina Luliana difesa giuridicamente dalle calunnie imposte dolosamente alla medesima. Del Dottor Pietro Bennazar Canonico Maiorchino. In Maiorica appresso la Vedova Guasp. 1688. Fol. [2]: hi ha només el títol que hem copiat en el text. Fol. [3]: *Intraductio*. Tot el tractat lullà és escrit de mà diferent de les dues notes del foli 1, amb lletra clara, però abundosa d'abreviatures. L'esmentada obra del canonge Benasser és descrita a ROSENT-DURAN, núm. 274; aquesta *Bibliografia*, en canvi, no esmenta cap edició de l'*Encyclopaedia lulliana* de fra Lluís Sabatini, la qual no ve tampoc ressenyada a les *Notizie degli scrittori bolognesi* de GIOVANNI FANTUZZI. D'altra banda, el mateix Sabatini ens adverteix que l'ha escrita *potius ad proprii ingenii exercitationem, quam aliorum profectum* (fol. [3u]).*

<sup>11</sup> Alguns escriuen *Sabbatini*, i d'altres *Sabatini*; nosaltres, però, conservem la grafia *Sabatini*, que és la que es troba en el seu *Firmamentum theologicum* i en el nostre manuscrit.

<sup>12</sup> Vegeu GIOVANNI FANTUZZI, *Notizie degli scrittori bolognesi*, IX, Bolonya 1794, 181 (per errada, 119), on només es troba citada l'obra *Firmamentum theologicum gallici Atlantis Ludovici Magni, christianissima majestate suffultum, ac reflexo ueluti radio praecipuis thesium syderibus picturatum, quas ad mentem Scoti in generalibus suae religionis comitiis, publico certamine propugnandas exponit Fr. Ludovicus Sabatini, in florentino Sanctae Crucis lyceo min. convent. legens, ac in patria bononiensi universitate theolog. collegiatus etc. Romae, ex typis domini Anton. Herculis, 1689*. Sobre l'ensenyament universitari de Sabatini a Bolonya, vegeu SERAFINO MAZZETTI, *Repertorio di tutti i professori antichi e moderni della famosa università e del celebre istituto delle scienze di Bologna con in fine alcune aggiunte e correzioni alle opere dell'Alidosi, del Cavassa, del Sarti, del Fantuzzi e del Tiraboschi*, Bolonya 1848, 273, núm. 2726; i UMBERTO DALLARI, *I rotuli dei lettori legisti e artisti dello studio bolognese dal 1384 al 1799*, III, Bolonya 1891, 146, 150, 155, 160, 163, 167, 172, 176, 180, 185; i IV, 1924, 205. Demés a més el Dr. Giorgio Cencetti, regent de l'Arxíu d'Estat de Bolonya, em comunica amablement que a la sèrie dels *Requisiti dei lettori* hi ha un lligall de 69 documents esguardants la càtedra de fra Lluís Sabatini, ultra sengles exemplars del *Firmamentum theologicum*

La primera qüestió que en examinar la seva obreta s'ofereix, és la de les fonts que féu servir per a escriure-la. A la base de tota ella està l'escolàstica tradicional, i, més concretament, l'escotisme de les escoles franciscanes; enlloc no esmenta Escot, però la seva afecció envers el doctor subtil la palesa prou bé — ultra el ja esmentat *Firmamentum* compost *ad mentem Scoti* — alguna tesi típicament agustiniano-escotista defensada a l'*Encyclopaedia lulliana*, com és ara aquella que la matèria prima no és pura potència (fol. [41]).

D'altres fonts secundàries que, si no interessen per a conèixer el lul·lisme del conventual bolonyès, ajuden a entrellucar la seva ampla cultura, són Porfiri (fol. [15u]), el cèlebre neoplatònic del segle III, a la famosa *Εισαγωγή* del qual fa referència en explicar els predicables d'Aristòtil; Descartes, de qui pren la definició d'esperit, *substantia cogitans* (fol. [16u]), i que lloa pel bon ús que fa de l'argument deductiu o sintètic (fol. [31u]); el franciscà Antoni le Grand, del qual diu només que explica profusament aquella definició cartesiana de l'esperit (fol. [16u]), sense precisar si es refereix a la *Philosophia vetus e mente Renati des Cartes*, o a les *Institutiones philosophiae secundum principia Renati des Cartes*, o bé, més probablement, a la *Dissertatio de carentia sensus et cognitionis in brutis*; Jean Pierre Valérian, que recomana per les seves obres sobre jeroglífics (fol. [17])<sup>18</sup>; i el filòleg Ambròs Calepino, autor d'un diccionari llatí molt famós en

i un estrofolari *Horologium matheophysilogicum per horarum symbolicas theses*, Bolonya, Giuseppe Longi 1683, no esmentat per Fantuzzi en la seva biblioteca d'escriptors bolonyesos. El P. M. DOMÈNEC SPARACIO, *Frammenti bibliografici di scrittori e autori minori conventuali dagli ultimi anni del 1600 al 1930*, C. E. F. A. 1931, p. 168, n. 190, diu que Sabatini és autor d'un *Tractatus metaphysicus* que es troba manuscrit a la Biblioteca universitària de Bolonya (cod. III, busta II, segle XVII, descrit per LLUÍS FRATÍ, *Indice dei codici latini conservati nella R. Biblioteca universitaria di Bologna*, Florència 1909); vegeu també *Archivum franciscanum historicum*, 3 (1910) 354-5. El R. P. Alois Manconi, M. Conv. a qui devem algunes d'aquestes notícies sobre el lul·lista de Bolonya, ens assabenta amb summa gentilesa, per mitjà dels PP. Lleturia i Llorca, S. I., que el manuscrit original C. 83 de l'arxiu de la cúria generalícia dels RR. PP. Menors Conventuals (Roma, Archivio dei SS. XII Apostoli) conté un *Index fratrum minorum conventualium qui scientias et artes publice tradiderunt*, en el qual son autor Papini fa una breu allusió al pare Lluís Sabatini professor de metafísica a Bolonya, que cal no confondre amb un altre conventual del mateix nom, musicista, deixeble del cèlebre P. Joan Baptista Martini, el contrinçant del nostre Eximeno.

<sup>18</sup> De la seva obra *Hieroglyphica seu de sacris Aegyptiorum aliarumque gentium literis commentarii*, se'n coneixen diferents versions i edicions.

el Renaixement, en el qual, segons Sabatini, hom pot trobar *ferè omnes nominum ethimologias* (fol. [18]).

Un examen més detingut demana Aristòtil. Sabatini només l'esmenta al foli [38], quan, explicant la manera de trobar argücies sense fi ni compte, diu: *Hoc unum te monitum uelim, primum argutiarum fontem esse æquiuocationem, quæ, teste Aristotele, in quocumque genere latet*. Però pels ròtuls de la universitat bolonyesa sabem que del 1689 al 99 explicà a la càtedra els llibres primer, setè i dotzè de la *Metafisica*, que tracten respectivament de la metafísica en general, de la substància i de Déu: ara bé, enfeinat i capficat fra Lluís Sabatini per aquell mateix temps en els estudis lulhians, ¿no sembla molt versemblant que — amb qualsevol ocasió propícia — expliqués, mal que fos de passada, als seus deixebles, els trets principals de l'art lulhiana?

Si a totes aqueixes fonts hom afegeix la restant bibliografia pròpiament lulhista, i té present endemés la correcció i àdhuc elegància del llenguatge — amb moltes tares de mal gust, és cert, fruita del temps, al cap i a la fi —, veurà que era el frare bolonyès una persona de no vulgar cultura que, lluny d'acontentar-se d'explicar tan sols conceptes rebregats i esgrogueïts, seguia més o menys els corrents filosòfics del seu segle, i sabia acomodar-se i assimilar les teories d'altri.

Ara, ¿d'on li vingué la dèria lulhista? ¿què era el que l'atreïa a l'art de Ramon Lull? A tots aquests punts respon en la introducció (fols. [3-3u]):

*Viam regiam ad expeditam scientiarum omnium acquisitionem inter heremi tenebras Raymundus Lullius, seraphici ordinis splendor necnon Ecclesiae orthodoxae martyr gloriosus, caelesti illustratione detexit. Hanc nominari uoluit Encyclopediam, scilicet scientiam de scientia seu de scibili in uniuersum, siquidem uetus Encyclopediae nomen haud importat omnium scientiarum aggregatum, sed specialem quamdam scientiam seu artem, ob summam suam uniuersaliter omnes omnino scientias humanas artesque complectentem. Artem sciendj eminentissimam uocant alij methodum uniuersalem, quia per artificiosam combinationum seriem, de omni re proposita rationibus prope infinitis disseri potest. Nec quidpiam ita reconditum in scientijs artibusque humanis latet, quod eâ, tanquam clauis quadam generali, etiam ab ingenio non ualde precoci, nequeat facilè resserari, dummodo scientia-*



rum artiumque principia, obiecta, substantia, definitiones, diuisiones, axiomata, terminos (quorum combinatio uaria instituenda est) aliquo modo praecalleat. Plurimi ingeniosissimi viri hocce artificium, in sua origine nonnihil obscurum, illustrare conati sunt, uti Gregorius Tolosanus in *Syntaxi artis mirabilis*, uti Egidius Moncurtius in *Typo omnium scientiarum*, Cornelius Gemma in *Arte cyclognomica*, Petrus Sanchez in *Methodo mirifica*, Iuo Parisinus in *Digesto sapientiae*, Bacho de Verulamio in *Nouo organo*, Sebastianus Izquierdo S. I. in *Faro scientiarum*, Athanasius Kirkerius in *Arte magna sciendj*, Caspar Knitellius S. I. in *Via regia ad omnes scientias*, etc. Nos et huiusce ultimi varia doctrinâ suffulti, Lullianis principijs nouos alios terminos uniuersales addidimus, eosque potius ad proprij ingenij exercitio mem, quam aliorum profectum (cum satis per praecitatos auctores instructi sint) per loca memoriae artificialis nobis familiaria disposuimus.

Moltes obres són citades en aquest proemi, però no creiem pas fer cap tort al professor bolonyès, siensem que no totes li eren conegudes. Ell mateix fa present que la seva font principal ha estat la *Via regia*<sup>14</sup> del P. Knittel, mentre, d'altra banda, en el curs del manuscrit només esmenta la *Cosmocritica* de Corneli Gemma, el *Pharus*<sup>15</sup> del P. Izquierdo i dues obres del famós P. Atanasi Kircher<sup>16</sup>, és a saber l'*Ars lucis et umbrae* i l'*Ars consoni et dissoni*. És notador que en aquella llista bibliogràfica gairebé tots els lullistes citats són dels Alps enllà; el nom, però, de Leibniz hi manca, tot i ésser passats ja quasi trenta anys de la publicació de la seva art combinatòria.

<sup>14</sup> *Via regia ad omnes scientias et artes, hoc est, ars universalis scientiarum omnium artiumque arcana facilius penetrandi, et de quocumque proposito themate expeditius disserendi*; vegeu-ne la llista d'edicions a SOMMERVOGEL, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, IV, 1132-3.

<sup>15</sup> *Pharus scientiarum*, 2 vols., Lió 1659.

<sup>16</sup> Cfr. SOMMERVOGEL, art. Kircher. La influència d'aquest jesuïta austríac en el lullisme italià fou tan gran, que Joan Baptista Vico al 1710 anomenava kircherians els lullistes: *Itaque praedicamenta Aristotelis et topica*—diu en el seu comentari *De antiquissima italorum sapientia*, llibre I, cap. 7—*si quis in iis quid novi inuenire velit, inutilissima sunt; et lullianus aut kirkerianus evadat si similis eius fiat qui scit quidem literas, sed eas non colligit ut magnum librum naturae legat. At si tamquam indices et alphabeta habeantur quarendorum de re proposita ut eam plane perspectam habeamus, nihil ad inveniendum feracius: ut ex iisdem fontibus, ex quibus copiosi oratores et observatores etiam maximi provenire possint* (*Le orazioni inaugurali, il "De italorum sapientia" e le polemiche*, a cura de G. Gentile i F. Nicolini, sèrie de *Scrittori d'Italia*, Bari 1914, p. 182).

Resta, doncs, que el lullisme de fra Lluís Sabatini, més que no pas d'aquells cercles italians, depèn dels corrents lullistes germànics i espanyols; ni tampoc prové de l'escola franciscana pròpiament, sinó més tost dels tres jesuïtes Izquierdo, Knittel i Kircher.

Sabatini no s'acosta a Lull demanant-li un art de fades que l'emmeni "à parlar sans jugement de celles [choses] qu'on ignore" — segons la despectiva frase de Descartes —; ans, com diu ell mateix en el proemi dessús transcrit, no hi cerca sinó *una clau general* per a obrir totes les caixes que han curullat ja de tresors les altres ciències; *un mètode universal* per a trobar infinites combinacions de principis, definicions i termes coneguts d'antuvi. El conventual té molta de fe en aqueixa clau i en aqueix mètode. Tot el seu tractat respira entusiasme i apologia: sobretot en explicar els infinits usos i pràctiques de la combinatòria, fa com aquell qui canta a la fira les excel·lències d'un nou remei per a tots els mals.

La seva *Encyclopaedia* és formada de quatre parts, que desenvolupen successivament l'art combinatòria — un xic modificada i amplificada —, l'art analògica, l'analítico-sintètica, i, per fi, l'ús d'aquestes tres arts.

En la primera — la més llarga de totes quatre (fols. [4-23u]) — exposa Sabatini cent quaranta-quatre *motius universals aplicables a tota cosa*, i distribuïts en dotze esferes de tal manera que cadascuna en té dotze. Aquells principis universals són designats no per lletres, com en l'art de Ramon Lull, sinó per números. Ara, per a combinar entre si aquest principis, diu que es pot fer o bé per les cèl·lules de la memòria artificial, o bé — *quod magis Raymundi Lullii inventioni accomodatur* — per rodes giratòries (fol. [5]). Enc que tota aquesta secció destinada a analitzar breument els dits principis o motius universals, sigui d'escàs interès, resulten, però, remarcables els articles sisè i setè on fa veure com els restants termes que poden acudir-se encara, vénen a reduir-se a algun dels vint-i-quatre principis absoluts i relatius de la seva taula. Tota aquesta primera part fineix explicant els quatre usos principals que pot tenir la combinatòria, és a saber, per a trobar un seguit de qüestions diferents sobre un mateix punt, diverses divisions adequades de qualsevol matèria, enginyoses definicions de tota cosa, i, per fi, mitjans abundosos per a parlar tant com es vulgui d'un argument qualsevol. Una curiosa manera d'aplicar

amb profit l'art combinatòria a la meditació ascètica, clou aquesta part primera.

La segona (fols. [24-30u]) és molt més estrofolària: amb uns exemples estirats i ridículs vol fer veure la utilitat de servir-se de les analogies per a explicar, i àdhuc per a demostrar, qualsevulla proposició: no cités ací amb elogi el P. Kircher, i hom en percebria tot d'un cop la influència.

En l'art analític-sintètica, que forma la tercera part del manuscrit (fols. [31-4]), s'esplaia el bon dialèctic a pujar i baixar amb agilitat acrobàtica pels més abstractes conceptes metafísics, a destrenar i trenar de nou les conseqüències implicades en una proposició senzilla, com és ara *Deus est*, i a desfer amb un posat de suficiència irònica les objeccions que hom li presenta contra una art tan ardidada i enginyosa.

En l'última part, finalment (fols. [34u-42]), vol donar encara nous exemples de totes tres arts — combinatòria, analítica i analític-sintètica —, arribant el seu ardiment fins a donar i tot preceptes infal·libles per a trobar amb facilitat acudits i argúcies a l'entorn de qualsevol paraula!

Corprèn i fa pena de veure a què han deixat reduïda els lul·listes posteriors tota la gran concepció lul·liana. L'esperit místic i filosòfic alhora, que vivifica la florida esponera de l'*Arbre de ciència*, s'és fos. Roman tan sols un vell fustam, escarransit i grotesc, de què hom s'entreté a fer joguines. L'art univèrsal devé una buida art dialèctica, d'aquelles que mirava amb certa prudent reserva el bon seny del nostre Balmes<sup>17</sup>.

<sup>17</sup> Per a conèixer el seu genuí parer en aquest punt pedagògic, vegeu MIQUEL FLORÍ, S. I., *Valor de las formas dialécticas según Balmes*, a *Estudios eclesiásticos*, 6(1927)400-14.

## TEXT \*

## [4] ARTICULUS PRIMUS.

Totam hanc artem duodecim sphaerarum ordine nobis distribuere placuit, quarum singulae duodecim complectuntur motiua uniuersalia rei cuiuslibet applicabilia, suis insignita numeris, ut commodius 144 artificialis memoriae loculis queant accomodari.

Prima sphaera continet duodecim quaestiones, numeris arithmeticis ordinatim insignitas:

- 1 A <sup>1</sup> Quid, <sup>2</sup> An, <sup>3</sup> Cur, <sup>4</sup> Quantum, <sup>5</sup> Quis, <sup>6</sup> Quale,  
 2 B <sup>7</sup> Quot, <sup>8</sup> Vbi, <sup>9</sup> A quo, <sup>10</sup> Quibuscum, <sup>11</sup> Quomodo, <sup>12</sup> Quando.

Secunda sphaera continet duodecim principia absoluta, similiter per succedentes numeros distributa, quae sunt:

- 3 C <sup>13</sup> Bonitas, <sup>14</sup> Magnitudo, <sup>15</sup> Duratio, <sup>16</sup> Potestas, <sup>17</sup> Sapientia, <sup>18</sup> Voluntas,  
 4 D <sup>19</sup> Virtus, <sup>20</sup> Veritas, <sup>21</sup> Gloria, <sup>22</sup> Complementum, <sup>23</sup> Victoria, <sup>24</sup> Centrum.

Tertia sphaera continet duodecim principia respectiua, quae sunt:

- 5 E <sup>25</sup> Concordantia, <sup>26</sup> Differentia, <sup>27</sup> Contrarietas, <sup>28</sup> Principium, <sup>29</sup> Medium, <sup>30</sup> Finis,  
 6 F <sup>31</sup> Maioritas, <sup>32</sup> Aequalitas, <sup>33</sup> Minoritas, <sup>34</sup> Prioritas, <sup>35</sup> Simultas, <sup>36</sup> Posterioritas.

Quarta continet duodecim verba uniuersalia, quae sunt:

- 7 G <sup>37</sup> Disponere, <sup>38</sup> Aquirere, <sup>39</sup> Augere, <sup>40</sup> Conservare, <sup>41</sup> Nobilitare, <sup>42</sup> Dirigere,  
 8 H <sup>43</sup> Complere, <sup>44</sup> Delectare, <sup>45</sup> Nocere, <sup>46</sup> Minuere, <sup>47</sup> Nectere, <sup>48</sup> Ominari.

Quinta sphaera continet duodecim substantia universalialia [sic], quae sunt:

- 9 I <sup>49</sup> Deus, <sup>50</sup> Angelus, <sup>51</sup> Caelum, <sup>52</sup> Elementa, <sup>53</sup> Homo, <sup>54</sup> Bruta,  
 10 K <sup>55</sup> Plantae, <sup>56</sup> Mineralia, <sup>57</sup> Metheora, <sup>58</sup> Instrumentalia, <sup>59</sup> Regnum, <sup>60</sup> Ecclesia.

\* Essent un text d'interès més tost bibliogràfic i històric que no pas doctrinal, ens acontentem de donar-ne la llista dels articles, i de copiar només les pàgines més significatives.

[4u] Sexta sphaera continet duodecim praedicamenta, quae sunt:

- |      |             |            |           |          |        |             |
|------|-------------|------------|-----------|----------|--------|-------------|
|      | 61          | 62         | 63        | 64       | 65     | 66          |
| 11 L | Substantia, | Quantitas, | Qualitas, | Relatio, | Actio, | Passio,     |
|      | 67          | 68         | 69        | 70       | 71     | 72          |
| 12 M | Vbi,        | Quando,    | Situs,    | Habitus, | Motus, | Dispositio. |

Septima sphaera continet septem terminos logicos et quinque metaphysicos, qui sunt:

- |      |          |           |               |             |           |             |
|------|----------|-----------|---------------|-------------|-----------|-------------|
|      | 73       | 74        | 75            | 76          | 77        | 78          |
| 13 N | Genus,   | Species,  | Differentia,  | Proprium,   | Accidens, | Definitio,  |
|      | 79       | 80        | 81            | 82          | 83        | 84          |
| 14 O | Diuisio, | Essentia, | Possibilitas, | Existentia, | Idea,     | Auctoritas. |

Octaua sphaera continet 12 motiua physica, quae sunt:

- |      |            |          |             |                    |                   |              |
|------|------------|----------|-------------|--------------------|-------------------|--------------|
|      | 85         | 86       | 87          | 88                 | 89                | 90           |
| 15 P | Natura,    | Corpus,  | Spiritus,   | Causa dispositiva, | Causa materialis, | Formalis,    |
|      | 91         | 92       | 93          | 94                 | 95                | 96           |
| 16 Q | Efficiens, | Finalis, | Exemplaris, | Ordo,              | Modus,            | Hyerolifica. |

Nona sphaera continet duodecim modos definiendi, qui sunt:

- |      |                |                 |                 |                    |                    |
|------|----------------|-----------------|-----------------|--------------------|--------------------|
|      | 97             | 98              | 99              | 100                | 101                |
| 17 R | Per essentiam, | Per passiones,  | Per accidentia, | Per causas,        | Per effectus,      |
|      |                |                 |                 |                    | 102                |
|      |                |                 |                 |                    | [Per ethimologiam, |
|      | 103            | 104             | 105             | 106                |                    |
| 18 S | Per synonyma,  | Per metaphoras, | Per negationem, | Per affirmationem, |                    |
|      |                |                 |                 |                    | 107                |
|      |                |                 |                 |                    | [Per figuras,      |
|      |                |                 |                 |                    | 108                |
|      |                |                 |                 |                    | Per symbola.       |

Decima continet duodecim modos diuidendi, qui sunt totius:

- |      |                         |                            |                           |
|------|-------------------------|----------------------------|---------------------------|
|      | 109                     | 110                        | 111                       |
| 19 T | In partes potenciales,  | In partes actuales,        | Essentiae in passiones,   |
|      | 112                     | 113                        | 114                       |
|      | Subiecti in accidentia, | Accidentis in substantiam, | Accidentis in accidentia, |
|      | 115                     | 116                        | 117                       |
| 20 V | Vniuoci in uniuocata,   | Aequiuoci in aequiuocata,  | Mixti in simplicia,       |
|      | 118                     | 119                        | 120                       |
|      | Subiecti in virtutes,   | Virtutis in operationes,   | Operationis in gradus.    |

Vndecima continet 12 modos eandem rem considerandj, qui sunt:

- |      |               |             |           |              |              |            |
|------|---------------|-------------|-----------|--------------|--------------|------------|
|      | 121           | 122         | 123       | 124          | 125          | 126        |
| 21 X | Philosophicè, | Theologicè, | Phisicè,  | Metaphisicè, | Mathematicè, | Medicè,    |
|      | 127           | 128         | 129       | 130          | 131          | 132        |
| 22 V | Ethicè,       | Iuridicè,   | Politicè, | Analogicè,   | Poeticè,     | Historicè. |

Duodecima continet doudecim promptuaria analogica, quae sunt:

- 23 Z <sup>133</sup> Paradisus, <sup>134</sup> Caelum, <sup>135</sup> Aer, <sup>136</sup> Terra, <sup>137</sup> Aqua, <sup>138</sup> Ignis,  
 24 & <sup>139</sup> Subterranea, <sup>140</sup> Purgatorius, <sup>141</sup> Infernus, <sup>142</sup> Ars, <sup>143</sup> Virtus, <sup>144</sup> Vitium.

[5] ARTICULUS SECUNDUS. — *De apta horum principiorum ordinatione ac multiplici eorumdem combinatione...*

[6u] ARTICULUS TERTIUS. — *Quaestiones breuiter explanantur...*

[7u] ARTICULUS QUARTUS. — *Principia absoluta explanantur...*

[8u] ARTICULUS QUINTUS. — *Principia respectiua declarantur...*

[9u] ARTICULUS SEXTUS. — *Alij termini ad haec principia absoluta reducantur...*

[10u] ARTICULUS SEPTIMUS. — *Alij termini ad principia respectiua reducantur...*

[11u] ARTICULUS OCTAUS. — *Verba uniuersalia enodantur...*

[13u] ARTICULUS NONUS. — *Subiecta uniuersalia describuntur...*

[14u] ARTICULUS DECIMUS. — *Praedicamenta explicantur...*

[15u] ARTICULUS VNDECIMUS. — *Termini logico-metaphysici enodantur...*

[16u] ARTICULUS DUODECIMUS. — *Motiuua physica adducuntur...*

[17u] ARTICULUS TERTIUS DECIMUS. — *Modi definiendj expanduntur...*

[18u] ARTICULUS QUARTODECIMUS. — *Modi diuidendi enucleantur...*

[19u] ARTICULUS QUINTODECIMUS. — *Modi eandem rem considerandi exponuntur...*

[20u] ARTICULUS SEXTODECIMUS. — *Promptuaria analogica aperiantur...*

[21u] ARTICULUS DECIMUS SEPTIMUS. — *Vsus huiusce artis magis extricatur...*

[23] ARTICULUS ULTIMUS. — *Huius artis usus in priuata meditatione explanatur.*

Iuxta triplicem theologiae mysticae viam, scilicet purgatiuam, illuminatiuam et unitiuam, trinam tibi determina rerum meditandarum classem, prima pro uitijs extirpandis, 2.<sup>a</sup> pro uirtutibus aquirendis, 3.<sup>a</sup> pro Deo diligendo.

In prima reponere uales duodecim uitia principalia, ex. g. septem uitia capitalia, nempe superbiam, etc.; deinde sensuum licentiam, ingrati animi uitium, diuinarum inspirationum abiectioem, legum inobseruantiam, proximi scandalum.

In secunda duodecim praecipuas uirtutes, ex. g. tres uirtutes theo-

logicas (fidem, spem, charitatem); 4.<sup>r</sup> uirtutes cardinales (prudenciam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam); tria uota essentialia (paupertatem, castitatem, obedientiam); aliasque duas uirtutes generaliores, ex. g. orationem et diuinae uoluntati uniformitatem.

In 3.<sup>a</sup> distribuere potes duodecim motiua in nobis diuinum amorem excitantia, cuiusmodi sunt, ex. g., finis creationis, mysterium incarnationis, beneficentia Dei, amor eiusdem erga homines, exemplum creaturarum caelestium et sublunarium, felicitas amantis, praemium beatitudinis, poena non amantium, exemplum sanctorum, meritum Dei, beatitudo anticipata, deificatio.

Hae tres classes uberrimam trium annorum meditationi suppeditabunt materiam, sicque spatio triennali per consuetas uias ad optatum perfectionis terminum [23u] conducent. Singulae classes duodecim motiua continent, duodecim anni mensibus correspondentia. Exemplum sit, in prima, superbia pro mense ianuarij, auaritia pro februario, etc. Idem uitium pro fuga, uel eadem uirtus pro prosecutione, prima mensis die examinabitur per sex loca primae capellae, 2.<sup>da</sup> die per sex alia 2.<sup>ae</sup>, et sic de caeteris.

Duplex hinc percipies emolumentum: primum cedit in profectum spiritus seu uoluntatis, dum argumenta proprio Marte deprompta fortius animum excitabunt et, penè in infinitum multiplicata, ipsum ualidissimè confirmabunt; secundum caedet in profectum intellectus, qui paulatim ingenti merito assuescet tam minuto rerum omnium scrutinio, ut nihil ipsi uel scholasticum, uel politicum, uel morale proponi queat, de quo amplissimum non inueniat disserendi theatrum.

[24]

## PARS SECUNDA

## DE ARTE ANALOGICA

Artem analogicam, scilicet rerum omnium similitudines atque dissimilitudines percurrentem, tanti facit Cornelius Gemma in sua *Cosmocrítica*, ut ad illam propemodum totam methodum sciendi reducere uideatur.

ARTICULUS PRIMUS. — *Quid et quotuplex sit ars analogica.*

I. Ars analogica est quâ res omnes, quas scire desideras, priùs in speculo et enigmate repraesentantur, quam facie ad faciem prouideantur. Verbo, est ars quâ deprehenduntur in maximis minima, in supremis et infimis media, in infimis et medijs suprema, in omnibus omnia. Non nempe quidquam est in uniuersa rerum natura, quod non omnibus et singulis sub certa proportionem respondeat, ut ita uerum

sit axioma pythagoricum et platonicum: quodlibet reperitur in quolibet.

2. Clarius, per artem analogicam intelligimus illam intellectus operationem quâ quod conuenit uni subiecto, per analogiam tribuitur alteri. Nam subiecta quae sunt inter se similia pariter habent annexa sibi similia praedicata, et ita praedicatum unius per analogiam praedicatum fit alterius; non quod unius praedicatum sit idem logicè cum alio, sed quod illa praedicata sint similia, nuncupenturque saepius eodem vocabulo; v. g. si ea quae praedicantur de flore praedicentur de homine, et uicissim quae praedicantur de homine praedicentur de flore.

3. Haec ars analogica apud Izquierdo uocatur translatio, quod unius subiecti praedicatum, per analogiam, ad aliud [24u] transferri dicatur. Distinguuntur autem huius translationes à translationibus rhetorum, quod hae sint propriae uocabulorum non itidem significatorum per illa conceptuum obiectorum.

4. Vt intelligas rectè quid sit ars analogica nota similitudinem obiectorum duplicem esse, aliam puram, hoc est ab omni dissimilitudine depuratam, et per hanc ordinantur logicè extrema similia sub uno conceptu, v. g. Petrus et Paulus in ratione hominis; aliam mixtam cum aliqua dissimilitudine, et haec dicitur analogia. Analogia namque sumpta propriè est similitudo proportionum, siue earum, quae inter extrema diuersa sunt, habitudinum.

5. Nota bene. Sicut extrema purè similia, quae logicè sunt una essentia, non possunt non habere pariter passiones purè similes; sic etiam extrema similia mixtè non possunt non habere similes mixtè passiones. V. g. cum corpus humanum languens extremè et respublica languens extremè sint similia mixtè; sequitur manifestè quod, sicut corpus humanum extremè languens remedia requirit extrema, ita pariter respublica languens extremè extrema postulet remedia. Ratio manifesta, quia rerum essentiae sunt passionum radices; ergo quo gradu sunt inter se similes, eo fundant in gradu similes passiones. Et hinc plurimae illae demonstrationes nostrae a paritate rationis.

6. Ars analogica duplex est, illatiua et explicatiua. Illatiua per modum argumentationis est quando ex eo quod tali subiecto tale conueniat praedicatum, inferimus alteri subiecto analogicè simili praedicatum simile conuenire. Explicatiua [25] per modum explicationis est quando ad notificandum explicatiùs, uel etiam persuadendum, quomodo conueniat alicui subiecto praedicatum aliquod, alterius subiecti praedicatiue conuenientiam notiozem illique similem analogicè praeferrimus, et ad instar cuiusdam exempli se ipso notificatiui ac explicatiui in uirtute illius analogiae quam habet cum illa subiecti praedicatiue conuenientia proponimus.



[25u] ARTICULUS SECUNDUS. — *Artis analogicae regula cum exemplis.*

Regula. Hanc artem, arti combinatoriae iunctam, sic applica. Dum combinationem exerces circa res uniuersi quascumque aut circa quaecumque scientiarum obiecta, principia terminosque, diligenter analogiam aduerte ac proportionem in omnibus illis extremis quae combinas. Cum autem analogia sit ab extremis indistincta, inspectis illis paululum acuratiùs, substantia se prodet ipsa et innotescet.

Exemplum 1. Cum omnes res uniuersi, immo cuncta scientiarum obiecta miram inter se se analogiam habeant, exempla sine numero ex quibusuis rebus obuijs ac particularibus formare tibi poteris, ut exerceare. Nos exemplum ponimus in tribus mundis, nexu continuò, uelut aureâ cathenâ, copulatis. Vis noscere mundum maiorem? inspice minorem. Vis minorem? inspice maiorem. Vis mundum medium seu politicum? alterum aut utrumque perpende, et in singulis singula singulis per analogiam ritè applica, et in omnibus omnia singulaque proportionaliter in singulis reperies. Verbo, sume res quascumque et quotcumque et generis cuiuscumque, et easdem inter se se compara, miraque inuenies.

Exemplum 2.<sup>um</sup> explicatiùs. Vis mundum maiorem in minore? inuenies in homine partes caelestes, aethereas et elementares, suos uentos et imbres, circulos et zonas, etc. Vis planetas? solem, totius uitae motionisque fontem? cor habes. Lunam, foecunditatis humidae matrem? cerebrum habes. Iouem, blando calore fouentem omnia? hepar habes. Saturnum, totius melancholiae sedem? splenem habes. Martem? fellis cistam habes. Venerem, motus omnis in [26] geniali natura promotricem? organa habes. Mercurium, omnia spiritu connectentem? pulmonem habes. Vis elementa? habes ignem in bile, aerem in sanguine, aquam in pituita, terram in melancholia. Vis metheora? pluuias et nubes habes in catharris, grandinem in calculis et arenis, uentos in cholica; in inflammationibus ac febribus fulgetram; rores et pruinas in sudoribus et lacrymis, etc. Vis plantas? capitella papaueris ac squillae habes in capite, nam papauer ac squillae sunt similia capiti capitique medentur. Eadem de causa muscum et amianthum habes in capillis, assarum in auribus, euphrasiam in oculis, mentastrum in naso, dentariam in dentibus, uuluariam in gutture, hepaticam in iecore, cardiacam in corde. Denique uis cetera? habes in uenis flumina, fontes in capillis et gramina, zenith in capite, nadir in pedibus, orientem in vigilia, occasum in somno, in fronte galaxiam, in uultu auroram, etc.

[26u] ARTICULUS TERTIUS. — *Alia plura exempla adducuntur...*

[28] ARTICULUS QUARTUS. — *Quomodo principia huius scientiae ad aliam applicentur.*

Exemplum primum, omnibus manifestum. Perlege medicos et stupebis quam omnia medicae principia politicae coueniant. Subnecto quosdam aphorismos ex Hippocrate et alijs. Amabo: dijudica num rectius conueniant mundo paruo, num mundo politico; et si nescires esse principia medicae, certus sum quod politica nuncupares.

1. Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt.
  2. Malorum principijs occurrendum.
  3. Paulatim sensimque transeundum ab extremo ad extremum.
  4. Quae relinquuntur ex morbis tollenda, ne recidiua pariant.
  5. Contraria contrarijs curantur, et similia similis [*sic*] conseruantur.
  6. Parua incendia neglecta magnas uires saepe assumunt.
  7. Turpe rescindendum, ne pars sincera trahatur.
  8. Omnis mutatio subita ad contrarium est periculosa.
  9. Non pura corpora quanto plus nutries, tanto magis laedes.
- Denique perlege alia centena, uidebisque, ad analogiae normam, omnia mundo politico applicari posse.

Exemplum 2.<sup>um</sup> philisophicum. Compara cum metaphisicis phisica, et cum his illa, ac porrò, si placet, utraque cum logicis, et miram inuenies analogiam, quae omnibus arcana plura reserabit. V. g. compara [28u] materiam cum essentia, formam cum existentia; uel materiam cum genere, formam cum differentia, etc.; uel partes essentialis phisicas cum partibus essentialibus metaphisicis, uel hae [*sic*] cum illis, et abditâ combinatione argumenta sine numero reperies à paritate rationis.

Exemplum 3.<sup>um</sup> geometricum. Axioma geometricum: quae eidem tertio sunt aequalia, inter se sunt aequalia.

Analogicum: quae eidem tertio sunt similia, sunt inter se similia.

Geometricum: si aequalibus aequalia adiecta sint, tota sunt aequalia.

Analogicum: si similibus similia adiecta sint, tota sunt similia.

Geometricum: idem sibi ipsi inaequali impossibile est.

Analogicum: idem sibi ipsi dissimile impossibile est.

[29] ARTICULUS QUINTUS. — *Alia plura exempla exponuntur...*

[30] ARTICULUS SEXTUS. — *Modus ex tempore, de quocumque proposito themate, concionandi seu perorandi.*

Proponatur quodcumque thema, v. g. de laudibus viri sapientis. Assume in tua mente quamcumque rem, v. g. caelum, uel aliquid in caelo, uel unum ex 4.<sup>f</sup> elementis, uel mixtum quodlibet, uel opus ar-

tificiale, dummodo res sit nota tibi, et quò notitior, eò melior ad tuam rem. Hanc ipsam uolue in tua mente et inquire quaenam praedicata in illa reluceant, uel phisicè uel moraliter; et illicò eadem praedicata suggerent tibi similitudines uel dissimilitudines, dummodo quidquid de uno dicitur in sensu physico, de altero enuncies in sensu morali uel metaphorico.

Non multum officit rem esse maximè disparem, quia inuenitur quodlibet in quolibet. Quid mage [*sic*] disparatum quam uir sapiens et fornax? attamen suae non desunt analogiae. Aspice fornacem et uide figuram illius quadratam; confestim tibi suggeretur occasio discurrendi de constantia uiri sapientis, cum figura quadrata stabilitatem significet; uidebis fornacem benè compactam ex lapidibus sibi firmiter coherentibus, et en occasio discurrendi de mutua coniunctione sapientum; uidebis fornacem in delicijs esse apud homines brumali tempestate, non autem aestiua, et en occasio dicendi [301] sapientes in pretio non esse, nisi tempore necessitatis; uidebis fornacis splendorem, et dices sapientes illuminare rempublicam; fornacis ignem, et dices sapientes mutuas charitatis flammam nutrire; fornacis cinerem, et dices sapientes continuò sepulchralis cineris reminisci.

Consimili modo de caeteris omnibus quae absque numero sensibus nostris obuia sunt, sermonem ad rem tuam instituere ualebis, perpetuò memor esse quodlibet in quolibet, et uix aliquid occurret philosophicum praedicatum quod rei tuae, in sensu morali aut metaphorico, nequeat inservire.

[31]

## PARS TERTIA

## DE ARTE ANALYTICO-SYNTHETICA

Eiusmodi ars scientiarum resolutioni compositionumque maximè inseruire ualet, praecipuè, oblata occasione ex tempore, thesim aliquam impugnandi. Quamobrem, sicuti artem analogicam oratoribus, sic analytico-syntheticam scholasticis maximè proficuum duco.

ARTICULUS PRIMUS. — *Quid sit ars analytico-synthetica.*

Nomen graecum analysis latinè sonat resolutionem, et synthasis [*sic*] compositionem. Quamobrem ars analytico-synthetica nihil aliud est, quam ars resolutorio-compositoria. Resolutio est assumptio quaesiti tanquam concessi per consequentia ad uerum concessum, et è contra compositio per consequentia ad quaesitum, ad quod à concessis progredimur.

Patet hoc totum apud mathematicos, qui, dum propositionem in-

tendunt demonstrare, supponunt illam esse ueram, et ex hac ipsa propositione quam ueram supponunt, deducunt consequentia[m], ex qua, tanquam ex antecedenti, iterum aliam consequentiam trahunt, et ex illa aliam, donec ad consequens aliquod deueniant, quod est aliunde notum ac certum, et tunc absoluta est resolutio.

Quod si haec ipsa consequentiarum annulatim inter se connexarum cathena inuertatur, ita ut primo loco [31u] proponatur illa propositio, aliunde nota ac certa, quae in resolutione fuit penultima, sicque ordinatim per uariarum consequentiarum gradus ascensus fiat ad problema propositum tanquam ad ultimam consequentiam: operatio haec nuncupatur compositio.

Compositionis artificium clarissimè patet apud Carthesium, qui plerumque, ex principijs positis quae uera supponit, tanquam à centro ad circumpherentiam ita progreditur, ut tandem post continuatam propositionum deductionem unius ex altera, tuum problema ponat in aprico totamque eiusdem hypothesim probabilem reddat.

Artem hanc exemplo dilucido: proponatur, ex. g., an Deum esse sit per se notum secundum se; supponamus quod sic, et operemur tali methodo per resolutionem.

Nota sit per se secundum se haec propositio *Deus est*.

Si hoc? ergo in hac propositione includitur praedicatum in ratione subiecti; hoc nempe est esse propositionem notam per se secundum se.

Si hoc? ergo esse includitur in ratione Dei.

Si hoc? ergo esse Dei non est aliud ab essentia Dei.

Si hoc? ergo esse Dei non est causatum ab alio. Quidquid non est in aliquo praeter essentiam eius, oportet esse causatum ab alio, cum nulla res sufficiat ut sit sibi causa essendi, si habeat esse causatum.

Si hoc? ergo Deus est à se, et prima causa. Quod est manifestum: omnes nempe philosophj Deus [*sic*] intelligunt ens à se, causam primam, etc.

[32] Modò inuertatur ordo, et operemur per compositionem sic: Manifestum est Deum esse ens à se et causam primam.

Ergo esse Dei non est causatum ab alio: quidquid nempe, etc.

Ergo esse Dei non est aliud ab essentia Dei.

Ergo esse Dei includitur in ratione Dei.

Ergo in hac propositione *Deus est* praedicatum includitur in ratione subiecti.

Ergo est nota per se secundum se haec propositio *Deus est*, quod erat ostendendum.

Datur etiam reductio ad impossibile seu ad absurdum, quae aliud non est quam praeexplicata resolutio in qua, per concatenatam conse-

quentiarum seriem, non peruenitur ad aliquid per se notum et certum, sed ad aliquid manifestè falsum. Ex. g. supponatur problema an homo sit animal? Operemur per resolutionem, supponendo hominem non esse animal, tali methodo.

Homo non est animal.

Ergo non est corpus sensitium.

Ergo est corpus insensatum.

Ergo non uidet, non audit, non olfacit, non gustat: quod est absurdum seu manifeste falsum.

Ex hoc absurdo modo retrocedamus per compositionem ad solutionem problematis sic:

Falsum est hominem non uidere, non audire, non olfacere, etc.

Ergo falsum est ipsum esse corpus insensatum.

Ergo falsum est ipsum non esse corpus sensitium.

Ergo falsum est ipsum non esse animal.

Ergo homo uerè est animal.

[32u] ARTICULUS SECUNDUS. — *Artis analytico-syntheticae emolumentum proponitur.*

1.<sup>o</sup> Hac arte quamcumque datam propositionem probare uales. Si nempe uis proponere aliquam propositionem esse ueram, suppone illam ueram esse, et deduc ex illa consequentiam, et ex hac iterum aliam, et tandiu prosequere donec uenias ad aliquid uel lumine naturae notum, uel aliunde manifestè probatum; tum regredere ab ultimo consequente ad primum antecedens, et habebis probatum quod cupis...

[33u] ARTICULUS TERTIUS. — *Maxima difficultas in hac arte dissoluitur.*

Obijcis. Capiò perbene totam artem, et hoc uidetur esse nobis à natura inditum, ut deducamus consequentias, quemadmodum me instruere uoluisti. Sed hic Rhodus, hic Salta. Quaero nempe quomodo deducam consequentias. Nam proponitur mihi thesis uoloque deducere consequentias, et en! haeret aqua, non uideo quid sequatur.

Respondeo. Rectè obijcis, et difficultatem acu tangis. Audi ergo: habes ante te propositionem et uis ex illa deducere consequentias, unam ex alia, et iterum aliam ex alia; sic operare: propositio quaelibet constat subiecto, praedicato et copula, ut nosti. Perlustra ergo illam propositionem ex qua uis deducere consequentias, et defini uel diuide illius praedicatum uel subiectum, et statim occurret consequentia, et sic deinceps.

Si hoc feceris, non patieris difficultatem in deducendis etiam centum consequentijs, si opus sit; v. g., deducendae sunt consequentiae ex hac propositione *datur Deus*; cogita: quid est Deus? est causa

prima; infer: si datur Deus datur causa prima. Iterum cogita: quid est causa prima? est talis causa ante quam non datur absolutè alia; en ergo iterum consequentiam: si datur causa prima, ergo non datur ante quamcumque causam alia [34] semper, et alia, etc. Cogita iterum quid est hoc, non dari ante omnem causam aliam et aliam: est non dari processum in infinitum in causis; en ergo iterum nouam consequentiam: non datur ante omnem causam alia et alia, ergo non datur processus in infinitum; sed, etc.

Obijcis iterum. Iam mihi uidetur difficile [*sic*] definire subiectum et praedicatum, quam deducere consequentias, ergo manet adhuc difficultas.

R. 1.º Exercitatio soluet hanc obiectionem; admoue manum et experieris breui nihil esse tam abstrusi, de quo non cum fructu seu meditari seu discurrere possis, ita ut materia te nunquam defectura sit.

R. 2.º Vt in hoc tibi satisfaciam, adhibe pro adminiculo uarios illos modos, quibus parte prima, art. 13, ostendimus eandem rem posse definirì.

[34u]

## QUARTA PARS

## DE PRAXI HUIUS TRIPLICIS ARTIS

Estò ex hucusque relatis in triplici huiusce opusculi parte, satis liquidò pateat nostra mens; non iniucundum tamen nec inutile fore duximus, si eandem per uarias praxes magis aperiamus.

PRAXIS PRIMA. — *De quacumque re proposita statim totum librum in capita diuidendi cum uberrima tractandarum rerum materia...*

[36] PRAXIS SECUNDA. — *De quacumque re proposita ex tempore discursum formandi.*

Supponamus tibi suggestum ascendenti imperari ut illicò, ex. g., de fortitudine bellica sermonem habeas.

1.º Conijce statim animum in sphaeram quaestionum et statue problema quid sit bellica fortitudo; an melius sit fortiter pro patria mori, an segniter in patria uiuere; cur nobis insita fortitudo à natura; quanta in hominibus; quis illam suadeat; qualis illam exercens; quot homines fortiter in bello uitam dedere; vbi obierunt praecipui duces nisi in bello?, etc.

2.º Percurre principia absoluta, dicendo, ex. g.: mori pro patria est bonum, honestum, necessarium, utile, iucundum, etc.; indicat animi magnitudinem, durationem famae tribuit, potentiam hostium frangit, sapientiam boni ciuis testatur, voluntatem ad omnia paratam arguit, virtutem animi et corporis ostendit, veritatem à philosophis traditam comprobatur, gloriam humanam diuinamque promeretur.

3.<sup>o</sup> Lustra omnia principia relatiua, ex. g. dicendo: vir moriens pro patria conuenit cum Curtio, cum Horatio; differt à segni, ab ingrato, etc.; contrariatur hostibus, est principium communis securitatis, medium accipit ad nominis aeternitatem, finis est in quem omnes applausus collimant, maior est caeteris ciuibus, aequalis est triumphantibus; minor tamen Christi martyribus.

4.<sup>o</sup> Aduerte caeteras sphaeras, singulas minutim, et per uarias comparationes examinando, sicque nouas semper argumentorum mineras ingenti audientium admiratione effodies.

[36u] PRAXIS TERTIA. — *Inexpectatos, ut uulgo uocant, conceptus, de quocumque proposito themate facillè reperiendi.*

Fiet hoc eadem arte quâ superiores partes explicuimus. Forsan etiam faciliùs uotum assequeris per artem analytico-syntheticam, parte 3.<sup>a</sup> satis dilucidata. Nimirum propone tibi quodcumque thema, cuius aut ueritatem aut falsitatem ostendere cupis. Illud semper erit aliqua propositio. Sit v. g. hoc thema probandum: diuites sunt infelices; hanc ipsam propositionem conijce in chartam, et ex una parte sub subiecto propositionis pone definitiones et diuisiones eiusdem subiecti, et nouas consequentias deduc, et ex his adhuc alias nouas, ordine deorsum.

Ex altera parte pone sub praedicato illius propositionis similiter definitiones et diuisiones praedicati, et inde nouas consequentias, et ex his alias ordine deorsum.

Per artem combinatoriam, p. 1.<sup>a</sup>, art. 2.<sup>o</sup> explicatam, compara consequentias primas sub subiecto cum ultimis consequentijs sub praedicato; iterum primas cum medijs, medias cum ultimis, medias cum medijs per crucem, per circulum, per triangulum, prout placet, et audeo tibi polliceri conceptus de proposito themate plurimos omninò inexpectatos et argutos, qui se quasi ultrò offerent; immò in tanta copia, ut non uni, sed pluribus orationibus suffecturi sint.

[37] PRAXIS QUARTA. — *Discursum sine fine protrahendi...*

[37u] PRAXIS QUINTA. — *De quacumque materia consilia tum domi, tum militiae, expeditiùs proferendi.*

In comperto est bonos consiliarios etiam uigesimam, si non centesimam, saepè consequentiam praeuidere oportere. Ideo modus consilijs expeditè dandis ualdè opportunus latet in arte analytico-syntheticam, quâ scilicet aureum longissimumque omnium consequentiarum filum educitur et deducitur. Hoc fiet percepto bene statu quaestionis, subiecta praedicataque propositionum dubiarum per definitiones ac diuisiones exenterando.

Omnis consiliarius actum agit, nisi propositae rei circumstantias omnes praecalleat. Ideo ut sui nominis mensuram impleat, opus est ut

continuo prae oculis habeat quaestiones primae sphaerae: quid?, an?, cur?, quantum?, etc.; sic nempe rem totam ad fundum usque examinabit, nec ulla erit tam abdita consequentia, quae tam solerti scrutatione erui non possit.

Artem analogicam ad consilium plurimum conducere arbitror, recogitando an aliquando et ubi aliquid simile factum sit, aut dissimile; id quod passim apud consiliarios usum obtinuit, et dicitur uulgò: *a facti sequiti*. Huic rei summè fauet ad lectas historias reflectere.

Si propositam rem quis per caeteras sphaeras circumageret, praesertim arte combinatoria in auxilium uocata, tot circumstantias praeuideret, ut non tam consiliarius, uerum et inter consiliarios tanquam uates audiretur.

[38] PRAXIS SEXTA. — *Argutias innumeras de quacumque re inueniendi.*

Argutia generalissimè describitur: conclusio uel sententia praeter aut contra expectationem allata. Ideo si uis argutari, quaere praedicatum aliquod propositae rei inexpectatè simile, uel inexpectatè dissimile, siue in uoce, siue in re. En exemplum in uoce: Didimus astrologus non regitur influentijs polorum, sed poculorum. Exemplum in re: si dulce est pro patria mori, dulciùs est pro patria uiuere.

Eiusmodi praedicata inexpectatè similia, uel inexpectatè dissimilia, sine numero deteges, si sphaeras supra positas sedulò lustrabis, sicque artem combinatoriam, analogicam necnon analytico-syntheticam explicato modo exercebis.

Hoc unum te monitum uelim, primum argutiarum fontem esse aequiuocationem, quae, teste Aristotele, in quocumque genere latet. Ideo argutias affectantibus semper in genere loquendum est.

Secundus earundem fons, uel potius praedicti fontis riuius, est transitus à genere in genus, cum scilicet uerba sonant quid phisicum, at sensus est tamen moralis; ex. g. si de epicureo aegrotante et medicorum collegium aduocante dicas: quis hunc male de anima sentire suspicabitur, dum tantam de propria salute curam habeat?

[38u] Tertius argutiarum perennis fons est fallacia non causae pro causa, cum scilicet tanquam rei essentia adducitur id quod uerè essentia non est, uti fecit ille qui, interrogatus quare paruulam uxorem duxisset, respondit: quia ex duobus malis minus est eligendum.

Elogia noua conficies et epigrammata, si, sumpto quocumque elogiorum seu epigrammatorum libro, ex ueteribus acuminibus arte analythica noua subinde acumina inferes, siue quod unus de igne dixit, tu ad aquam transferas arte analogica, nam idem ubique analogicè theatrum, eadem comoedia, mutatis tantum personis.



[39] PRAXIS SEPTIMA. — *Comparationes similitudinesue afferendi, phraseque eleganti continuò loquendi...*

[40] PRAXIS OCTAUA. — *De qualibet, quamvis abstrusâ materiâ, tam numerosas quaestiones expedite proponendi, ut respondens, etiam pereruditus, fatiscere cogatur.*

[41] PRAXIS NONA. — *Modus argumentandi, etiam longissimo tempore, de una re, ita ut materia nunquam deficiat nec medius terminus mutetur.*

1.<sup>o</sup> Per artem analytico-syntheticam uoti compos fiet. Proposita quacumque thesi, statim defini uel describe subiectum uel praedicatum, et habebis sillogismum. Negetur tibi maior uel minor: iterum illius negatae propositionis subiectum ac praedicatum describe, et sic semper habebis in promptu quibus probes et quibus impugnes.

Ex. g., thesis impugnada sit haec: materia prima est pura potentia. Definito materiam, definitionemque pone in maiori, ex. g. dicendo: materia prima est subiectum primum; deinde sic adde minorem: sed pura potentia non est subiectum primum; ergo materia non est pura potentia.

Vel aduersarius negabit maiorem, vel minorem. Si maiorem, iterum defini ipsam definitionem, scilicet subiectum primum, ex. g. dicendo: subiectum primum est quod primum recipit formam; hancque nouam definitionem pone in maiori, deinde sic adde minorem: sed pura potentia non est huiusmodi, ergo materia non est pura potentia.

Si primi sillogismi negauerit minorem, defini puram potentiam; deinde adde in minori: sed materia uel subiectum primum non est huiusmodi, ergo non est pura potentia.

Hac arte in materia dialectica seu disputabili [41u] in infinitum procedes.

2.<sup>o</sup> Id ipsum praestare potes per principia lulliana, siue per principia absoluta et respectiua 2.<sup>ae</sup> ac 3.<sup>ae</sup> sphaerae, nempe probando propositam thesim per primum principium absolutum, quod est Bonitas; et hoc per secundum, quod est Magnitudo; et hoc per tertium, quod est duratio, etc. Et ubi ad finem deuenieris, iterum ultimum proba per medium, hoc per penultimum, hoc per 2.<sup>dum</sup>, etc. Et sic consequenter per artem combinatoriam, omnia multiphariam permiscendo, cum nempe omnes illi termini sint inter se conuertibiles; quemcumque demum serues pro quocumque probando, semper manebis in medio termino eodem, sine defectu materiae.

Ex. g. praedictam thesim impugnaturus dicas per principium Bonitatis:

Quidquid creauit Deus est ualdè bonum.

Sed si materia esset pura potentia non esset ualde bona, et tamen esset creata.

Ergo non est pura potentia.

Proba minorem per 2.<sup>um</sup> principium, quod est magnitudo, sic:

Quod caret omni magnitudine non est ualde bonum.

Sed pura potentia caret omni magnitudine.

Ergo pura potentia non est ualde bona.

Proba minorem hanc per 3.<sup>um</sup> principium, quod est Duratio, sic:

Quod per se durare nequit, caret magnitudine perfectionis.

[42] Sed pura potentia per se durare nequit.

Ergo caret magnitudine perfectionis.

Proba similiter hanc minorem per 4.<sup>um</sup> principium, quod est Potentia, sic:

Quod est pura potentia nequit durare sine actu.

Sed materia est pura potentia.

Ergo per se durare nequit.

Modo, si uis recolligere omnes consequentias superiores, sic dicas:

Ergo caret magnitudine perfectionis. Ergo caret bonitate. Ergo non est ualde bona. Ergo non est creata a Deo, quod est absurdum.

En, in nouum exemplum, haec alia thesis impugnanda: anima est immortalis; sic argumentari potes per Bonitatem:

Si homo esset immortalis, praesertim boni deberent esse tales; sed, etc.; ergo, etc.

Proba maiorem per Magnitudinem sic:

Si boni essent immortales, praesertim immortales essent ij qui sunt maximi secundum Bonitatem; sed, etc.; ergo, etc.

Proba maiorem per Durationem sic:

Si maximi essent immortales, plus durarent quam alij; sed, etc.; ergo, etc.

Proba maiorem per Potentiam sic:

Si plus durarent, haberent aliquam potestatem per quam plus durarent; sed, etc.; ergo, etc.

Et sic ordine per caetera curre; sunt enim omnia conuertibilia.

MIQUEL BATLLORI, S. I.

Avigliana (Torì).